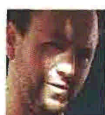

Οι άγνωστοι αμερικανοί μετανάστες στην ΕΣΣΔ

Τιμωρήθηκαν από το καθεστώς που θαύμαζαν

Αμερικανοί μετανάστες στη Σοβιετική Ένωση: ακούγεται σαν ψυχροπολεμικό ανέκδοτο, αλλά είναι μια άγνωστη ιστορία προσδοκιών, απογοητεύσεων και συντριβής. Από τα συσσίτια των ανέργων στις αμερικανικές μεγαλουπόλεις, στις φυλακές της σοβιετικής Σιβηρίας

Γράφει ο
Κωστής
Καρτζής

Ερευνώντας πριν από μερικά χρόνια τα αρχεία του Κομμουνιστικού Κόμματος των Ηνωμένων Πολιτειών, μια επιστολή τράβηξε την προσοχή μου: «Αγαπητοί σύγχρονοι (...) αποφασίσαμε να αφήσουμε τις Ηνωμένες Πολιτείες και να πάμε στη Σοβιετική Ένωση για να γίνουμε καλοί και ικανοί κομμουνιστές, ώστε, επιστρέφοντας κάποια στιγμή στην Αμερική, να ζήσουμε και να εργαστούμε για το κομμουνιστικό κίνημα (...) υποσχάσαμε να αφιερώσουμε όλο μας τον χρόνο και τις ενέργειες στον σκοπό αυτόν (...) Δικοί σας για τον Κομμουνισμό, Σ. Ζέμλιν και Βέρα Σνέγκιν». Ποια τύχη περίμενε το νεαρό ζευγάρι που το 1921 εγκατέλειψε το Σικάγο για το άγνωστο της Σοβιετικής Ένωσης;

Το Βιβλίο του Τιμ Τζουλιάν, *Οι εγκαταλειμμένοι*, διηγείται την ιστορία των χιλιάδων Αμερικανών που αναζητήσαν στη Σοβιετική Ένωση μια καλύτερη τύχη ή την εκπλήρωση των ιδεολογικών τους προσδοκιών. Πρόκειται για ένα άγνωστο θέμα που προξενεί αυτόματα ενδιαφέρον. Η Μεγάλη Ύφεση, ύστερα από το κραχ του 1929, είχε οδηγήσει εκατομμύρια ανθρώπους στη φτώχεια, στις ουρές για ένα συσσίτιο, στην εξαθλίωση. Η Σοβιετική Ένωση του κεντρικού οικονομικού σχεδιασμού και των πενταετιών προγραμμάτων φάνταζε ως επίγειος παράδεισος. Στο Σικάγο τα εργοστάσια της αυτοκινητοβιομηχανίας Φορντ έδειχναν το ένα μετά το άλλο. Την ίδια εποχή, η σοβιετική κυβέρνηση υπέγραφε συμφωνίες με τη Φορντ για τη δημιουργία στο Νίζνι Νόβγκοροντ τεράστιων μονάδων παραγωγής αυτοκινήτων και αγροτικών μηχανημάτων. «Όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Μόσχα» ήταν η απλοστεντική επωδός των περιγραφών του «σοβιετικού θαύματος», που γίνονταν εκδοτικές επιτυχίες στη χώρα του πιο προηγμένου καπιταλισμού. Οι εργάτες, οι νεαροί ιδεαλιστές, οι ειδικευμένοι μηχανικοί και οι ριζοσπάστες διανοούμενοι που ακολούθησαν κυριολεκτικά τον δρόμο προς τη Μόσχα συνιστούν την άγνωστη ιστορία των αμερικανικών μετανάστων στη Σοβιετική Ένωση.

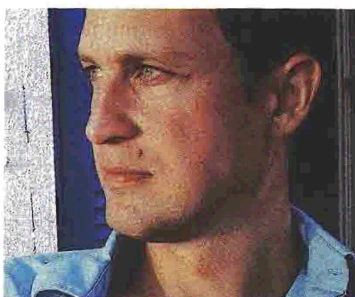
Ο ενθουσιασμός

Οι αμερικανοί μετανάστες έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό. Οι τεχνικές τους γνώσεις ήταν πολύτιμες στην εκστρατεία της εκβιομηχάνισης, ενδόρκωναν τα οράματα του εργατικού διεθνισμού και η παρουσία τους επιβεβαίωνε με τον πιο τρανταχτό τρόπο την κρίση του καπιταλισμού και την ανωτερότητα του σοσιαλισμού. Ο Στάλιν έκανε λόγο για τις τεράστιες δυνατότητες που δημιουργούσε ο συνδυασμός της αμερικανικής πρακτικότητας και του σοβιετικού επαναστατικού πνεύματος. Ενθουσιώδεις εργάτες ρίχτηκαν στη μάχη της εκβιομηχάνισης, όπως οι χιλιάδες Φιλανδοαμερικανοί που επισήκισαν χιονισμένες εκτάσεις στην Καρέλια. Λειτουργήσαν αγγλικά σχολεία για τα παιδιά, ιδρύθηκαν πολιτιστικοί σύλλογοι, εργάτες συμμετείχαν στα συνέδρια των σοβιετικών συνδικάτων, διανοούμενοι εργάστηκαν σε μεταφραστικές και διπλωματικές υπηρεσίες.

Ενα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αποδοχής τους από τη σοβιετική κοινωνία συνιστά η αξιοσημείωτη διάδοση του μπέιζμπολ, του κατεξοχήν αμερικανικού αθλήματος. Ομάδες ξεφύτρωναν σε διάφορα εργοστάσια της χώρας, εργάτες έφτιαχναν αυτοσχέδια μπαστούνια, συναντήσεις αναμεταδιδόνταν από το ραδιόφωνο και στις αλάνες των μεγάλων πόλεων το νέο άθλημα είχε γίνει μόδα. Ο Τζουλιάνος χρησιμοποιεί ιστορίες γύρω από το μπέιζμπολ για να περιγράψει τη σταδιακή μετάβαση από την αρχική ευφορία στις εξελίξεις των επόμενων ετών. Το μπέιζμπολ

Αμερικανοί και Ρώσοι παίκτες του μπέιζμπολ στη Μόσχα το 1934. Η διάδοση αυτού του κατ'εξοχήν αμερικανικού αθλήματος ήταν εντυπωσιακή εκείνη την εποχή στην ΕΣΣΔ, όμως όταν οι αμερικανοί μετανάστες άρχισαν να αντιμετωπίζονται ως δυνάμει κατάσκοποι, το μπέιζμπολ εξαφανίστηκε από τη δημόσια ζωή

Ο Τιμ Τζουλιάνος είναι ελληνικής καταγωγής δημοσιογράφος μεγάλων Βρετανία

εξαφανίστηκε από τη δημόσια ζωή, ενώ χιλιάδες Αμερικανοί συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν.

Οι διώξεις

Από το 1935, οι μαζικές συλλήψεις, οι ανακρίσεις και οι δίκες για «προσπάθεια ανατροπής της σοβιετικής εξουσίας» και «υπονομευτική δράση», οι εκπομπές και οι εκτελέσεις σήμαναν την είσοδο της σοβιετικής κοινωνίας σε μια περίοδο ανασφάλειας και φόβου. Οι προερχόμενοι από τις Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετωπίζονταν πλέον ως δυνάμει κατάσκοποι. Ειδικευμένοι μηχανικοί, που τόσο ανάγκη είχε η σοβιετική βιομηχανία, παραπέμφθηκαν σε δίκες για δολοφονία, άλλοι συνελήφθησαν προληπτικά και οδηγήθηκαν με ασαφείς κατηγορίες στην εξορία, ενώ τραγική είναι η ιστορία εκείνων των κομμουνιστών που εγκατέλειψαν τις Ηνωμένες Πολιτείες για να αποφύγουν την πολιτική δίωξη και εκτελέστηκαν στη χώρα που τόσο είχαν εξιμνήσει. Ο αριθμός

των καταδικασμένων, των «εξαφανισμένων» και των εκτελεσμένων παραμένει ακόμα άγνωστος.

Οι σκοπιμότητες

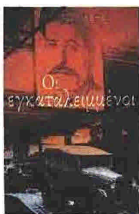
Η προεβία των Ηνωμένων Πολιτειών παρέμεινε απασής, παρά τις απεγνωσμένες εκκλήσεις για προστασία και τα αιτήματα των συγγενών που αναζητούσαν τους δικούς τους. Οι μετανάστες από την Αμερική είχαν στη συντριπτική τους πλειονότητα αποκτήσει τη σοβιετική υπηκοότητα και έτσι οι αμερικανοί διπλωμάτες δέχονταν αναμυδίοι για την τύχη τους. Πίσω από τις τυπικές διατυπώσεις των διπλωματών διακρίνεται η ιδεολογική μνησκακία αυτηρητικών κύκλων για τους «κόκκινους» που τιμωρούνταν από το ίδιο το καθεστώς που θαύμαζαν, αλλά και σκοπιμότητες διακριτικών ισορροπιών. Ο τίτλος του Βιβλίου *Οι εγκαταλειμμένοι* υπογραμμίζει το γεγονός αυτό. Ειδικότερα ο Τζουλιάνος οικιαγραφεί τον πρόβλεψη των Ηνωμένων Πολιτειών στη Μόσχα (1936-1938) Τζόζεφ Ντρί-

βις ως μια εγκατεστημένη προσωπικότητα, έναν ζήλουτο διγλωμμάτη, ο οποίος επεδίωκε την εύνοια των Σοβιετικών, επιδεικνύοντας μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη συλλογή έργων τέχνης παρά για τη μοίρα των φυλακισμένων και εκτελεσμένων.

Οι υπερβολές

Οι *Εγκαταλειμμένοι* συνιστούν ένα συναρπαστικό ανάγνωσμα – με τη βοήθεια μιας πολύ καλής μετάφρασης – προσιτό για το ευρύ κοινό. Πίσω όμως από την ευκολία της ανάγνωσης, στους *Εγκαταλειμμένους* διακρίνεται η ευκολία της συγγραφής. Είναι βέβαιο ότι μια πιο ψυχαγωγική, ιστορική όχι μόνο στις προθέσεις της αλλά και στην πράξη, μελέτη του ίδιου θέματος – των αμερικανικών μεταναστών στη Σοβιετική Ένωση – δεν θα αμφισβητούσε την ύπαρξη των θαυμάτων, το σκληρό τέλος της πρώτης ηγετικής φουρνιάς των μπολσεβίκων, την τραγική ιστορία των εγκαταλειμμένων, των εξαφανισμένων και των εκτελεσμένων. Θα απέφυγε όμως τις ψυχροπολεμικές υπερβολές, την απλοϊκή διχοτομία καλών και κακών και την υποβάθμιση της πολυπλοκότητας των κοινωνικών φαινομένων προς όφελος του εντυπωσιασμού.

Ο Τζουλιάνος επιδιώκει σε μια φορτισμένη ρητορική επίθεση στους υποστηρικτές της Σοβιετικής Ένωσης, στην αριστερή διαμόρφωση της Δύσης και στους φιλελεύθερους πολιτικούς των Ηνωμένων Πολιτειών, σε όλους εκείνους που προσέφεραν «υπαρκτή θεμελίωση στις γραβίδες των

Τιμ Τζουλιάνος
ΟΙ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΜΜΕΝΟΙ

ΕΚΔ. ΠΑΤΑΚΗΣ

Ο πυρετός της εκβιομηχάνησης δεν άφηνε τίποτα όρθιο στην ΕΣΣΔ των αρχών του '30. Εδώ, στο Νίζνι Νόβγκοροντ εργάτες ποζάρουν μπροστά από τα ερείπια μίας εκκλησίας που κατεδαφίστηκε προκειμένου να κτιστεί ένα εργοστάσιο παραγωγής αυτοκινήτων

Το κτίριο της αμερικανικής πρεσβείας στη Μόσχα. Οι αμερικανοί εμμηκρέδες συλλαμβάνονταν στο πεζοδρόμιο μπροστά από την είσοδό της και οι αμερικανοί διπλωμάτες ασταφορούσαν για τις τύχες όσων είχαν προλάβει να πάρουν σοβιετική υπηκοότητα

Βασανιστών». Για τον συγγραφέα των *Εγκαταλειμμένων* το σοβιετικό καθεστώς ήταν ανάλογο του ναζιστικού, οι κομμουνιστές φορείς ολοκληρωτικής ιδεολογίας, η ιστορία γράφεται από παρανοϊκούς δικτάτορες, ανεκδοτολογικά περιστατικά και συνωμοσίες μυστικών υπηρεσιών. Ο προσεκτικός αναγνώστης θα παρατηρήσει ότι αιματηρές περιγραφές της «εγκληματικής φύσης» του κομμουνιστικού καθεστώτος τεκμαίρονται συχνά με παραπομπές σε ψυχροπολεμικά φυλλάδια, προπαγανδιστικές εκδόσεις περιορισμένης αξίας, αναμνήσεις

μετανοημένων πρακτόρων, δημοσιογραφικές «σποκαλύψεις» και τηλεοπτικές παραγωγές. Από την άλλη, είναι σποραδικές οι αναφορές στα ρωσικά αρχεία που βρίσκονται στη διάθεση των ερευνητών.

Στο τέλος του Βιβλίου, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί ένα κείμενο του Καντ του 1793 για να αποφανθεί για τη σχέση του ανθρώπου με το «κακό» σε συνάρτηση με τις επαναστάσεις του 20ού αιώνα. Το πνεύμα της προσέγγισης εγγράφεται στην παράδοση που εγκαίνιασε ο Εντμουντ Μπερκ, όταν χαρακτήριζε τη σύγ-

χρονή του Γαλλικού Επανάστασης του 1789 ως τη γένεση μιας «τυραννικής δημοκρατίας». Η δαιμονοποίηση των επαναστάσεων, του «κοινωνικού πειράματος», που ξεκινά και συνεχίζεται «ως μια διαδικασία φυλάκισης και φόνων», είναι εν τέλει το συνεκτικό στοιχείο της αφήγησης του Τζουλιάν, που είκοσι χρόνια μετά το 1989 εξακολουθεί να έχει στο στόχαστρό της το 1917.

Ο Κωστής Καρπόζης είναι ιστορικός.

Μετά το 1935, όταν ο Ιωσήφ Στάλιν αρχίζει να ανακαλύπτει παντού εχθρούς, οι αμερικανοί μετανάστες και πολλοί κομμουνιστές ανάμεσά τους, παραπέμπονται σε δίκες για δολιοφθορά και πολλοί συλλαμβάνονται προληπτικά και οδηγούνται με ασυμφωνημένες κατηγορίες στην εξορία

Το όραμα και ο εφιάλτης του πιλότου

Ο Σαμ Χέρμαν ήταν ένας συνηθισμένος εργάτης από το Νιτρώιτ που μετανάστευσε με την οικογένειά του για να εργαστεί στη «ρωσική Φόρντβιλ» ως διερμηνέας, καθ' όσον είχε γεννηθεί στην Ουκρανία. Όταν παράχθηκαν τα πρώτα οχήματα από το ρωσικό εργοστάσιο, ήταν τέτοια η έλλειψη οδηγών, που ο γιος του Βίκτορ ανέλαβε να οδηγήσει ένα φορτηγό στη Μόσχα για μια προπαγανδιστική εκδήλωση. Ο Βίκτορ Χέρμαν έγινε δεκτός με ενθουσιασμό, συνάντησε τον στρατάρχη Τουχατσέφσκι, γράφτηκε σε μια επιλεκτική ακαδημία αεροπορίας και εξελίχθηκε σε ταλαντούχο πιλότο που εξιμνήθηκε από τον σοβιετικό Τύπο. Τίποτα δεν προμήνυε τα όσα ακολούθησαν. Το 1937 αποβλήθηκε από τη σχολή, συνελήφθη από τη μυστική αστυνομία και οδηγήθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπουρεπολάι. Η διαβίωση σε άθλιες συνθήκες, οι κακουχίες, η εργασία στο πολιτικό ψύχος, οι εκτελέσεις και οι θάνατοι κρατουμένων συνέθεταν μια εφιαλτική καθημερινότητα.

Υστερα από μια δεκαετία ο Βίκτορ Χέρμαν ελευθερώθηκε, εργάστηκε ως προπονητής πυγμαχίας και παντρεύτηκε. Συνελήφθη ξανά το 1951, εξορίστηκε με τη σύζυγο και την κόρη του και μόνο το 1955 του ανακοινώθηκε ότι είχε απαλλαχθεί από όλες κατηγορίες που τον βάριαν. Επί χρόνια ο Χέρμαν προσπαθούσε να συγκεντρώσει τα αναγκαία έγγραφα που θα του επέτρεπαν να φύγει από τη Σοβιετική Ένωση, κάνοντας το αντίστροφο ταξίδι από αυτό της οικογένειάς του τη δεκαετία του 1930. Ο Βίκτορ Χέρμαν επέστρεψε στο Νιτρώιτ το 1976 – όταν ήταν πλέον εξήντα ετών και τίποτα δεν θύμιζε την πόλη στην οποία είχε γεννηθεί.

